

Tajti Virág: *A Himnuszról a Szózatig*
Az előzetes kutatási és alkotási folyamat részletes ismertetése
Témavezető: Tasnádi József DLA, egyetemi tanár

Az alábbi szövegben szeretném bemutatni az utat, ami a *Himnusz* és a *Szózat* című mozgóképes alkotások gyakorlati megvalósítását előzte meg.

Bevezetés

A Himnuszról a Szózatig című pályázatom mottója Kodály Zoltántól származik: „Legyen a zene mindenkié!” A magyar közoktatásban diákként eltöltött 13 év alatt azt tapasztaltam, hogy sok embert kizárnak a zenéből és negatív élményeket okoznak nekik a zene nevében. Erre szeretném felhívni a figyelmet munkámmal, amivel nem az ideális állapotot mutatom meg, hanem a mostani valóságot. Az elkészült alkotást szeretném bemutatni ének-zene tanári képzésben részt vevő egyetemi hallgatóknak, hogy diskurzust indítsak arról, milyen rossz gyakorlatokat lehet érdemes elhagyni.

Személyes háttér/inspiráció

A saját édesanyám ének-zene tanár, így a saját élményeim mellett a fő inspirációt ő maga jelentette számomra. Édesanyám szerint az általános iskolában a gyerekek alsóban sokkal fogékonyabbak az éneklésre, mint felsőben. Szerinte ebben fontos szerepet játszik az, hogy mire felső osztályba kerülnek, már be vannak skatulyázva, a jól éneklő, vagy nem jól éneklő kategóriába. A jelenség nem csak Magyarországra jellemző. Meghökkenve olvastam angol nyelvű tanulmányokban, hogy angolul a rosszul éneklő gyerekeket egyenesen *non-singer*-ként azaz *nem énekes*-ként aposztrofálják.

Kutatás

Ének-zene tanárok

Az alkotási folyamat kezdeteként megkerestem édesanyámat, aki egy vidéki, falusi általános iskolában tanít éneket és kikértem a véleményét arról, ő hogyan közelítené meg

az énektanárokat. Tanácsára, bár mélyinterjúkat terveztem, végül egy hosszú, kifejtős válaszokat igénylő kérdőívet állítottam össze, amit 14 énektanár töltött ki. Ez formailag is könnyebben kezelhető volt, mindenkinek megegyező kérdések voltak. A Google Forms segítségével, kérdésenként és emberenként is külön tudtam szedni a válaszokat.

A kérdőívben az alábbi kérdések szerepeltek:

1. Adatok: Keresztnév, életkor, milyen korosztályt tanít, hol? (pl. László, 50, általános iskola felső tagozat, megyeszékhely)
2. Az, hogy valaki tisztán vagy hamisan énekel, mennyire múlik a tehetségen és mennyire a fejlesztésen? Mit tehet ehhez hozzá egy énekóra a közoktatásban?
3. Mit gondol az egyéni feleltetés szerepéről ének órán?
4. Van-e valamilyen érdekes élménye az iskolai ének órákról, amikor még Ön volt diák?
5. Hogyan fordul azokhoz a diákokhoz, akik nem szívesen énekelnek? Hogyan fordul azokhoz a diákokhoz, akik nem jól énekelnek?
6. Ön szerint miért fontos az ének-zene tantárgy oktatása általános és/vagy középiskolában?
7. Ön szerint mi a legnagyobb kihívás az ének-zene tantárgy oktatásában?
8. Van még bármi, amit szívesen elmondana / eszébe jut a következő témával kapcsolatban: *A zenében tehetségtelen emberek élményei a közoktatásban*
9. Énektanárként mit gondol arról, amikor a tévében kifejezetten rosszul éneklő, tehetségtelen embereket mutatnak be a népszerű tehetségkutatók (X-Faktor, Megasztár stb.) válogató adásaiban szórakoztatás céljából?

A kérdőívre adott válaszok minden szava értékes volt számomra, de az alábbiakban röviden összegzem kérdésenként a felmerülő gondolatokat, idézve néhány érdekes választ. Előtte azonban még megemlítenék egy általános megfigyelést, ami a megkeresések során került elő. Többen megdöbbentek azon, hogy nem a tehetséggondozásról szól az interjú, és javasolták, hogy nagyon szívesen beszélnének inkább arról, megemlítve például, hogy „Pont most végzett a Zeneakadémián egy volt

növendékem”. Volt azonban olyan is, aki nagyon örült a témaválasztásnak, mivel „ezzel nem sokan foglalkoznak”.

1. Adatok: Keresztnév, életkor, milyen korosztályt tanít, hol?

Az első kérdés, az adataik kapcsán a következő arányok jöttek ki: a kitöltők nemi megoszlása 13 nő és 1 férfi volt, korukat tekintve 34 és 65 év közöttiek. Hatan budapestiek, öten vidéki kisvárosban tanítanak, ketten pedig faluban, egy kitöltő már nem tanít. Érdekes, hogy többen tanítanak vegyesen általános iskolában és gimnáziumban is, valamint közismereti iskolában és alapfokú zeneoktatási intézményben (zeneiskola) is. Kettő kitöltő kifejezetten ének tagozatos iskolában tanít.

2. Az, hogy valaki tisztán vagy hamisan énekel, mennyire múlik a tehetségen és mennyire a fejlesztésen? Mit tehet ehhez hozzá egy énekóra a közoktatásban?

Idézet 1:

“Mindkettő: megfelelő óraszámmal (heti 4) - és az illető akaratával - minden hang tisztává tehető. Ez egészen friss tapasztalat, a harmadikosokkal kb. most év végére jutottam el arra a szintre, hogy nagyjából mindenki tisztán énekel - egyenként. Az egy következő szint, hogy csoportban is tudjanak tisztán énekelni.”

Idézet 2:

“A tiszta hang, a zenei érzék egy tehetség. Szerintem van, aki tiszta hanggal születik, van, aki nem. A hamis hangot lehet fejleszteni közös énekléssel, megfelelő hangképzéssel, bár ritkán tapasztaltam, hogy egy hamisan éneklő gyermekből a későbbiekben teljesen tiszta hangú gyermek lesz.”

A kitöltők egytől-egyig hisznek abban, hogy bizonyos szinten fejleszthető az énekhang, de abban eltérnek hogy mennyire. Sokan hangsúlyozzák a kisgyermekkorú élményeket, a szülők szerepét. A forrásgyűjtés során találkoztam a Czeizel féle 2x4+1 faktoros tehetségmodellel, amely szerint a tehetség kialakulásában egyaránt szerepet játszanak a *család*, az *iskola*, a *kortárs csoportok* és a *társadalom*. de ő is kiemelt szerepet tulajdonít a családnak a zenészfamiliák bemutatásakor. (Czeizel, 1992) A kitöltő tanárok közül is sokan említik azt, hogy milyen fontos hatással bír az énekhangra a gyerekkori otthoni környezet, egyesek perdöntőnek tartják a szülők, különösen az anya énekhangját, intonációját. Mások szerint ez utólag is korrigálható célzott fejlesztéssel. Az egyik kitöltő anyja azonban saját ikergyerekeit hozza ellenpéldának az általános érvekre és gondolatokra. Ikrei közül az egyiküknek abszolút hallása van, a másik "nem tud énekelni". Hozzáteszi azonban, hogy az ikerpár nem abszolút hallású tagja Down-szindrómás. Az ének óra szerepe kapcsán többen is felvetik azt, hogy túl alacsony óraszámú van az ének-zene a közoktatásban. Volt olyan kitöltő, aki javasolná a mindennapos éneket "a mindennapos tesi mellé".

3. Mit gondol az egyéni feleltetés szerepéről ének órán?

Mivel ez a jelenség kulcselemmé vált az elkészült filmalkotásban, szeretnék idézni az összes válaszból, mivel ez mutatja igazán, mekkora különbségek és egyet nem értés van a kérdésben az énektanárok között.

#1	"Kicsi gyerekeknél nagyon gyakran előfordul, hogy mindenki minden dalból akar „felelni”. (...) Felsőben nem cél az, hogy mindenkit feleltessünk szólóban. Aki szívesen énekel egyedül azt természetesen meghallgatom, de ha valaki csak 2-en, 3-an vállalja, akkor annak kell lehetőséget biztosítani. (...) Ha kényszer, jegy, nyomás árán érjük el,
----	---

	hogyan valaki produkáljon, az görcsössé, feszültté válik, és hosszú távon számos pszichológiai károsodást okozhatunk neki.”
#2	“Véleményem szerint a számonkérés is az énekóra része. Szóbeli feleltetésnek minősül, érdemjegyet kell adni ebből a tantárgyból is. Azoknak, akik szépen tudnak énekelni: egy szereplés, dicsőség, hogy hallgathatják a többiek, fellépés. Bátor kiállítás kell hozzá, önbizalom, próbatétel mindenképp! Nagyrészt nem az ilyen gyerekekből van több 1-1 osztályban. Aki nem szeretne felelni, mert hamis, mert nem tud, nem mer egyedül szólóban énekelni, annak biztosítani kell a lehetőséget, hogy társával együtt énekeljen, segítséggel.”
#3	“Én nem szoktam éneklésből egyénileg feleltetni. A csoportos felelés híve vagyok, ahol 3-8 fő énekel együtt.”
#4	“Minden évfolyamon szoktam egyénileg feleltetni. Az 5-6. osztályban ez még nem probléma, bátrak, nyitottak a gyerekek, szívesen felelnek. A 7-8. évfolyamon és néhányan az 5-6. osztályban is visszahúzódóbbak, itt a csoportos, 3-4 fős együttes feleltetést részesítem előnyben. A legjobb kritikus az osztályközösség. A szépen éneklőket ösztönösen megtapsolják vagy megdicsérik.”
#5	“Nálam mindig önálló jelentkezés volt.”
#6	“Szerintem az egyéni éneklés még kisgyermek korban működik, de akkor sem direkt feleltetéssel.”
#7	“Emelt képzésben muszáj, normál óraszámnál csak cselesen.”
#8	“7.osztály felett nem alkalmazom. Egyesével az osztálytermen kívül felelnek.”
#9	“Nem feleltetem őket egyenként,csak szigorúan párban, így is félénkek.”
#10	“Megtagadják vagy félnek tőle.”
#11	„Nem szoktam, nem hiszek benne.”
#12	“Nem használom.”

#13	“Nem feleltetek egyénileg,csak aki szeretne. Csoportokat alkothatnak.Az éneklés örömét nem veszem el.”
#14	“Egyénileg csak akkor, ha meri egyedül vállalni a feladatot.”

A válaszokból kitűnik, hogy sokan szeretnek csoportosan vagy párban feleltetni. Többen elavult, káros módszernek tartják az egyéni feleltetést. Gyakran előkerül az a megfigyelés is, hogy az életkor előre haladtával kevésbé alkalmazható ez a módszer. Ha egy „diák szeret felelni”, azt szívesen feleltetik.

4. Van-e valamilyen érdekes élménye az iskolai ének órákról, amikor még Ön volt diák?

Kikből lesznek az énektanárok? A tizennégy kitöltő közül hatan jártak ének-zene tagozatos iskolába, öten emelik ki a kórusfellépéseket és mind szerették az énekórákat. A legidősebb kitöltő büszkén említi, hogy elsős korában egyik órájukra bement Kodály Zoltán.

5. Hogyan fordul azokhoz a diákokhoz, akik nem szívesen énekelnek? Hogyan fordul azokhoz a diákokhoz, akik nem jól énekelnek?

Idézet 1:

“Kezdő koromban sokszor kudarcként fogtam fel azokat az órákat, amikor nem sikerült énekeltnem az osztályt. Most már elfogadom és belátom, hogy nem lehet őket erre rákényszeríteni. Főleg a 10-12. évfolyam tanulóit nem, akik péntek 8. órában mindenre vágynak, csak arra nem, hogy a Béreslegényt énekeljük el két szólamban. Megértem őket. Ilyenkor jön be az a paradigma váltás, ami kb. 5 éve történik bennem, és amely erősen kihat a tanári munkámra. Most már sokkal több türelemmel, odafigyeléssel, megértéssel és főleg elfogadással vagyok azon diákok irányában, akik nem szívesen énekelnek.”

Idézet 2:

“Akik nem énekelnek szívesen, azokat is megpróbálom éneklésre bírni. Mivel órán frontálisan énekelünk, így közelebb menve hozzá, ránézve, szemmel biztatva, vagy kicsit kézzel intve, vagy a klasszikus „Kérem, mindenki énekeljen!” -nel. Ritkán szólítom nevén, hogy te is énekelj, mert az is ciki tud lenni és kényelmetlen. Akik nem jól énekelnek: őket is támogatom, nem hagyom őket „békén”. biztatom őket, hogy jó hangú mellett üljön, figyelje, hallgassa őt. A csoportos éneklésnél jóhangú mellett legyen, kapaszkodjon bele.”

Idézet 3:

“Az énekórán mindenkit hagyok énekelni, nem halkítok le senkit, mert többször volt már, hogy a fülem hallatára csúszott helyre az énekhang, vagy mondhatnám úgy is megjött a hangja a diáknak, s onnantól tisztán énekelt.”

Kell-e mindenkinek énekelnie egy ének órán?

A harmadik idézet kapcsán felmerül egy korábban elterjedt, káros gyakorlat, amit ma már remélhetőleg kevesen alkalmaznak. Eszerint, akinek nincs jó hangja az nem is énekelhet, vagy csak *halkan*.

Mihez kezdenek azzal, ha valaki nem szeretne énekelni? Ezt a kitöltők egy része elfogadja, és nem is kéri őket erre. Van aki kiemeli, hogy ő inkább a zenehallgatásra helyezi a hangsúlyt, semmint az éneklésre. Sokan “külön dicsérettel, bátorító szavakkal” próbálják buzdítani azokat, akik nem szeretnék énekelni vagy nem jól énekelnek.

6. Ön szerint miért fontos az ének-zene tantárgy oktatása általános és/vagy középiskolában?

Hat válaszban merült fel, hogy a zene a *lélek*hez kapcsolódik. Sokan hangsúlyozták az éneket, mint közösségi élményt, és kiemelték a zene nyugtató, stresszoldó hatását.

7. Ön szerint mi a legnagyobb kihívás az ének-zene tantárgy oktatásában?

Mivel küzdenek az ének tanárok?

Idézet 1:

“Sok éves tanári gyakorlatom alatt számos olyan intézményben tanítottam, ahol kimondva is ki lett, hogy az ének az „offos” órák közé tartozik. Vagyis mindenki 5-ös és kész. Na, ilyenkor mit tesz az ember, aki a Zeneakadémián végzett, és él-hal azért, hogy ének órát tartson? Hát, töpreng azon, hogy miért? Próbál utána járni, beszél a kollégákkal, aztán a gyerekekkel. De ahol az osztályfőnök szól a kollégának, hogy figyelj, ne írjatok dolgozatot énekből, mert nem kell, ott azért elég sok gyomorgörcs és bosszankodás éri az embert.”
(sic)

Idézet 2:

“Az, hogy rajtam kívül ez senkinek sem számít, sem gyerekeknek, sem szülőnek, sem a kollégáknak. Sokszor hangot is adnak, hogy milyen haszontalan tantárgy az ének...pedig nem az. A lelkünket formálja. Minden ünnepségen van valami amit éneklünk... Véleményem szerint megfelelt, jól megfelelt vagy nem felelt meg kellene lennie az osztályzás helyett. Bár ha meg nem kap osztályzatot akkor mégkevésbé fogja érdekelni.” (sic)

Idézet 3:

“Használhatatlan tankönyvek, káosz zenei történet, rossz zenei, énekelhetetlen példák.”

Sok kitöltő hangsúlyozza, hogy az iskolán belül is alacsony a megbecsülése a tantárgynak. A diákok egy része közönyösen fordul az ének-zene órához. Öten említik a rossz tankönyveket, a túlzottan kötött tananyagot.

8. Van még bármi, amit szívesen elmondana / eszébe jut a következő témával kapcsolatban: *A zenében tehetségtelen emberek élményei a közoktatásban*

Ennél a kérdésnél sokan az önreflexióra fektetik a hangsúlyt, kiemelve, hogy szeretnének jó élményeket okozni, bár „mindig lesz olyan gyerek, aki úgy fog visszaemlékezni az ének-zenére, hogy kényszerű volt neki az órákon való részvétel.” Öt kitöltő a *tehetségtelen* kifejezés helytelen használatára hívja fel a figyelmem. Szerintük nincs tehetségtelen gyerek, a tanár feladata, hogy megtalálja, hogy a gyerek miben tehetséges. Valaki énekben, valaki ritmushangszereken, más például „zenei sudokuban”.

9. Énektanárként mit gondol arról, amikor a tévében kifejezetten rosszul éneklő, tehetségtelen embereket mutatnak be a népszerű tehetségkutatók (X-Faktor, Megasztár stb.) válogató adásaiban szórakoztatás céljából?

A zárókérdésre csupa negatív vélemény érkezett. Volt, aki párhuzamot vont a műsorok és a gyerekek énekléstől való félelme között.

Idézet 1:

„Tekintettel arra, hogy őket kinevetik, megszégyenítik, okozhat félelmet, gátlat a gyerekekben a TV-ben látott éneklés általi megszégyenülés.”(sic)

Volt olyan kitöltő is, aki szívesen beszélget ezekről a műsorokról a gyerekekkel ének órán.

Idézet 2:

„Ki szoktuk elemezni, a gyerekek mondják el saját maguk a véleményüket, egyetértünk abban, hogy nem jó példával járnak elől, megrökönyödnek rajta, hogy tehetségtelenek hogyan állhatnak ki egy ilyen tehetségkutatóban. Jó példaként állítom eléjük saját magamat, illetve a tehetséges énekeseket

kiemelem, sok videófelvételt mutatok nekik órán, és ők saját maguk értékelnek, minősítenek. Számomra a gyerekek elismerése, visszajelzése, értékelése a legfontosabb. Tőlem is azt szokták kérdezni, hogy én miért nem megyek el ilyen tehetségkutatóba? Nekem ez az igazi elismerés!”

Az egyik kitöltő szerint ez egy magyar sajátosság.

Idézet 3:

„Én YouTube-on rengeteg külföldi tehetségkutató műsort nézek, nagyon színvonalas zenei produkciókkal. Szerintem a magyar tehetségkutató műsorokat ezzel a parodizáló hozzáállással bőven a színvonal alá süllyesztették, ebben nagy szerepe van annak, hogy ezeket a műsorokat nem zeneileg képzett, hozzáértő, intelligens szakemberek irányítják, hanem sokszor felkapott celebek.”

Általános észrevételeim a kérdőívről és a válaszairól:

Mivel kutatásom végcélja egy művészeti alkotás létrehozása, ezért a válaszok elemzése az én szempontomból leginkább inspirációs forrás volt és egy általános kép megszerzésének kísérlete arról, hogyan gondolkodnak a magyar közoktatásban tanító ének-zene tanárok. Egy későbbi, nem művészeti, hanem elméleti fókuszú kutatásban természetesen akkurátusabb kutatómódszertannal, nagyobb mintával és kevésbé szubjektív kérdésekkel dolgoznék. Ehhez a projekthez azonban végtelenül hasznosnak találtam az ének-tanárok körében végzett kérdőívet és nagyon jól esett, hogy a kitöltés után sokan megdicsérték a kérdéseket és bíztattak arra, hogy foglalkozzak tovább a témával. Azért is fontos volt ez a kapcsolatfelvétel, mivel hosszútávú terveim között szerepel, hogy a videóművészeti alkotásaimat eljuttassam az ének-zene tanárképzésben résztvevők számára, hogy velük is párbeszédet indítsak a mozgóképes alkotásaimban felvetett kérdésekről.

Diákok

Nehéz célzottan olyan embereket keresni, akiknek negatív élményeik voltak az iskolai ének oktatásban, így itt egy alternatív módszerhez folyamodva, Redditen kutattam.

Az alábbiakban egy, az r/Hungary-ben megjelent kommentfolyamot tekintek át.

Reddit Thread: Milyen komolyabb dolgot szajkóztak beléd (általános/közép)iskolában, amit az élet teljes mértékben megcáfolt, vagy nem volt rá szükséged soha? Volt-e olyasmi, aminek tényleges hasznát vetted?

Átnézve az összes kommentet, kigyűjtöttem azokat, amiben az ének-zene órát említik. 48 olyan komment érkezett. Ezekből egy válogatást mutatok be a következő táblázatban.

#1	„Zeneórán valamiért muszáj volt furulyázni több éven át. Az osztályból talán 2 embernek volt zenei érzéke, mindenki másnak kényszerűség volt.”
#2	„Mutáltam épp, hangom soha nem volt jó. Mentem ki énekelni a tábla mellé, de akár egy repedt fazekat is üthettem volna linóleummal, az sem hangzott volna jobban. Hármasként a „felelet”. Azóta sem tudom, hogy mi értelme volt és milyen alapon volt a jegy súlyozva.”
#3	„Ének órán kötelezően kiállni az egész osztály elé és énekelni, „felelés” címszó alatt. Semmi gond azzal, ha zenét tanulunk, de ez sokaknak csak felesleges megaláztatás volt inkább.”
#4	„Ének óra úgy se volt jobb, ha tudtál énekelni. Nekem ezért kötelező volt évekig népdal éneklési versenyre járni, senkit nem érdekelt, hogy ki nem állhattam a népdalokat, és a szereplést. Elég nagy negatív nyomot hagyott ez az egész bennem.”
#5	„Mi zeneszerzők életéből írtunk dolgozatot ének órán. Na annak tényleg semmi értelme sem volt.”

#6	„Az ének miatt voltak a legnagyobb traumáim gimnáziumban. Az egész osztály előtt kellett énekelni, annyi, hogy nem egyesével, hanem hármásával, de így is szörnyű volt. Semmit se tanultunk csak felelgettünk 25 percig, a maradék 20-ban meg elénekeltük közösen, amiből jövőhéten feleltünk. Semmi értelme nem volt.”
#7	„A padtarssal eneklest en kifejezetten ruhelltem. Egyszer el kellett énekelni a himnusz meg a szozatot, akarmekkora bena is voltal 5 adott a nyanya.” (sic)
#8	„Az énekóra volt 8 év para nekem, mert fahangom van, magamnak se énekelek, mert szégyenletes. Kettessel átevickéltem valahogy, azt mondtak botfülem van. 20 év múlva reseteltem ezt az érzést és azóta zongorazom, gitározom, minden gyerekem zeneibe jár, én tanítom őket, ja és kiderült hogy abszolút hallásom is van. Énekelni persze nem tudok, de utálok is :)” (sic)
#9	„A fiúk mindenre ötöst kaptak, a lányok csak akkor, ha tényleg tökéletesen énekeltek.”
#10	„Mi az ének felelést csak “szégyenszemlének” hívtuk.”

A kommentfolyamot végigolvasva egyértelmű, hogy nagyon sok embernek okozott traumát az ének órai felelés. Az sem egyértelmű, hogy ezen mennyit segít, ha a felelés nem teljesen egyedül, hanem *párban* vagy *kisebb csoportban* történik. A kommentekből sajnos nem derül ki, hogy mikor járt az adott személy iskolába, de a szubjektív megérzésem azt súgja, hogy a nagy részük nem az elmúlt néhány évben. Ennek ellenére, a társadalom jelentős részében még az elavult pedagógiai módszerek emlékei élnek. Azonban sajnos a tanárok által kitöltött kérdőívek is azt sejtetik, hogy ez a káros gyakorlat még napjainkban se veszett el. Érdekes volt számomra az is, hogy az ének órai kötelező furulyázás előkerült több ízben.

Terepmunka

A kutatás során ellátogattunk az ösküi Tasner Antal Általános Iskola harmadik osztályának énekórájára, valamint a várpalotai Rákoczi Telepi Tagiskola negyedik osztályának énekórájára. Ezeken az órákon felelést nem láttunk, a gyerekek mindkét helyen örültek az érkezésünknek és egytől-egyig énekeltek az órán. Szeretnék még egy kedves anekdotát megosztani az egyik látogatásról. Az egyik órára vittünk magunkkal egy gitárt is és karácsonyi dalokat énekeltünk a gyerekekkel. Óriási élmény volt ez számunkra, és úgy tűnt a gyerekek határtalan lelkesedéssel énekeltek. Aztán az egyik kislány megkérdezte, hogy nem tudná-e alkotótársam az óra végén még a kedvenc számát elgitározni. Kérdeztük, melyik az a szám, mire megmutatta telefonján, hogy Azahriah és Desh MIND1 című száma az. Ezután az osztály egyik fele még a korábbinál is nagyobb lelkesedéssel, szinte kiabálva énekelte ezt a számot, amit mások pedig látszólag kínosnak tartva a fejüket a padra téve, fülüket befogva hallgattak.

Az ének órák mellett iskolai ünnepségeket is látogattunk. Két középiskolás ballagáson, két általános iskolai ballagáson és egy általános iskolai tanévzáró ünnepélyen jártunk. Mindegyik ünnepélyen volt zenés műsor, vegyesen egyéni és csoportos fellépőkkel.

A forgatókönyv születésének háttere

Az alkotás megszületésének első gyakorlati lépése a forgatókönyv megírása volt. Az alábbiakban ismertetem a 2023 áprilisában megírt forgatókönyvet.

1. Himnusz

A *Himnusz* című első epizód egy negyedikes osztály énekórájára tekint be. Feleltetés zajlik a magyar *Himnusz*ból. A látszólag kedves, de elavult pedagógiai elveket valló tanárnő a rosszul éneklő kislány azzal szívatja, hogy nem jó helyen vesz levegőt, ami egyébként a

Himnusz éneklésének egy jellegzetes hibája. A tanárnő ráadásul utánozza is a kisleányt, ami miatt a többiek kinevetik.

Ez az epizód született meg legelőször a fejemben, mivel úgy tűnt, hogy az ének órai kötelező éneklés egy fordulópont a gyerekek életében. Ha valaki az iskolában rossz énekesnek minősül, az egy életre szóló stigmát jelenthet, és alapjaiban változtathatja meg az énekléshez való viszonyát.

A *Himnusz*t azért választottam, mivel az összes dal közül ez az, amit legtöbbször hallunk és kell énekelnünk az iskolai tanulmányok során. Ez némiképp furcsa annak tükrében, hogy ez egy zeneileg kifejezetten nehéz, oktávugrást tartalmazó, nagy hangterjedelmet és jó légzéstechnikát kívánó darab. A gyerekek azonban már alsós korukban találkoznak vele.

Az alsós osztályokra vonatkozó Nemzeti Alaptanterv a negyedik osztálynál 7 olyan tanulási eredményt soroltat fel, amit „a témakör tanulása eredményeként a tanuló” elsajátít. Ezek közül a második elvárás az, hogy „emlékezetből éneklje a Himnusz”. Ezt értelmezhetjük úgy, hogy a szövegtudás az elsődleges. Azonban, ha az értékelési szempontokat nézzük, talán nem is tűnik a legfontosabbnak. Az egri Balassi Bálint Általános Iskola az interneten is elérhetővé tette az iskolájukban alkalmazott értékelési szempontokat. A harmadik-negyedik osztályos tanulókat a következő szempontrendszer alapján osztályozzák:

„Értékelés:

– **Jeles (5) Szívesen énekel egyedül és társaival.** A dalokhoz tartozó játékok közül sokat ismer. A dalokat ismeri, éneklje, ritmuskíséretet tud adni hozzá.

Ritmusedértékeket felismeri, le tudja jegyezni, meg tudja szólaltatni. A tanult hangjegyeket ismeri, le tudja jegyezni a vonalrendszerbe.

– **Jó (4) Szívesen énekel egyedül és társaival,** dalokhoz tartozó játékok közül sokat ismer. Dalokat ismeri, éneklje, ritmuskíséretet tud adni hozzá.

Ritmusedértékeket felismeri, kis hibákkal le tudja jegyezni, meg tudja szólaltatni. A tanult hangjegyeket kis hibával felismeri, lejegyzje a vonalrendszerbe.

- **Közepes (3) Nem szívesen énekel.** A dalokhoz tartozó játékok közül néhányat is. A dalok szövegének ismerete hiányos, ritmuskíséretet kis hibával ad hozzá. Ritmusértékeket felismeri, segítséggel jegyzi le, szólaltatja meg, A tanult hangjegyek közül sokat nem ismer fel, nem tudja elhelyezni a vonalrendszerben.
- **Elégséges (2) Nem szívesen énekel.** Dalokhoz tartozó játékok közül nagyon keveset ismer. Dalok szövegét nem ismeri. Ritmuskíséretet sok hibával ad hozzá. Ritmusértékeket nem ismeri fel, nem tudja lejegyezni, megszólaltatni. A tanult dalokat nem ismeri fel, nem tudja lejegyezni.
- Elégtelen (1) A tantárgyi minimum követelményeket nem teljesíti.”

Ezt érdekességként hoztam és félkövér kijelöléssel jelöltem az első mondatokat, miszerint a jeles és jó osztályzatú gyerekek „szívesen énekelnek egyedül és társaikkal”, míg a közepes és elégséges osztályzatú gyerekek „nem szívesen énekelnek”. Felmerül azonban a kérdés, miért nem énekel egy gyerek szívesen?

Asztalos Andrea, a Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Pedagógusképző Karának Ének-Zene tanszékének tanszékvezető docense *A zenei tehetségről alkotott ének-zene tanári nézetek kutatása (2017)* című tanulmányában nemzetközi kutatásokat összegez, amelyekben a muzikalitás, a zenei tehetség mibenlétéről kérdeztek meg énektanárokat.

Az alábbiakban idézem az általam legérdekesebbnek tartott kutatási eredményeket.

1. A különbségtétel – amit az ének-zene tanárok tesznek muzikális és nem muzikális gyerekek között – szerepet játszik abban, hogy megerősödnek a különbségek a gyerekek zenei identitásában.”¹

¹ Itt Asztalos Andrea a erre a forrásra/kutatásra hivatkozik: *Lamont, A. (2002) Musical Identities and the School Environment. In: R. A. R. MacDonald – D. J. Hargreaves – D. Miell (eds): Musical Identities. Oxford, Oxford University Press. pp. 41–59.*

2. "Eddig egy kifejezés sem volt ennyire pusztító a gyermekek fejlődésére, mint a zenei tehetség fogalmának megjelenése, mert ez a zenélésben való részvétel lehetőségét csak keveseknek teremti meg."²
3. "Biasutti statisztikailag szignifikáns különbséget talált az elemi iskolai tanítók és a középiskolai ének-zene tanárok nézetei között, mely szerint az elemi iskolai tanítók zenei képességekkel kapcsolatos szemlélete merevebb, mint a középiskolai tanároké. A tanítók úgy gondolják, hogy a tehetség hiánya megnehezíti, hogy elsajátítsák a zenei képességeket."³

A *Himnusz* című epizóddal az ének-zene tanárok szerepére szeretném felhívni a figyelmet, bízva abban, hogy talán a jövőben már nem alkalmazzák azt a gyakorlatot, hogy negyedik osztályos gyerekeket egyénileg feleltessenek ének órán.

Röviden még kitérnék arra is, milyen szándékom van azzal, hogy kifejezetten a *Himnusz*t halljuk hamisan, és hibásan. A nemzeti himnusz éneklése egy popkulturális esemény is, különösen Amerikában, ahol a nagy sporteseményeken híres énekesnők éneklnek az amerikai himnusz több-kevesebb sikerrel. Itthon is volt egy elhíresült eset, mikor Király Linda, Amerikában felnőtt magyar énekesnő 2002-ben, 18 éves korában egy kosárlabda gálán belesült a magyar himnuszba⁴. Ezek a példák azt mutatják, hogy egy nemzeti himnusz nemcsak hogy jól, de nagyon jól kell énekelni. És ha még olyan amerikai szupersztárok, mint a Black Eyed Peas világhírű énekesnője, Fergie is képes szörnyen énekelni⁵ a nemzeti himnuszát, mit várjunk egy 10 éves kisgyerektől egy nyomasztó helyzetben?

² Itt Asztalos Andrea a erre a forrásra/kutatásra hivatkozik: *Campbell, P. S. (2010) Songs in Their Heads: Music and Its Meaning in Children's Lives. (2nd ed.) New York, Oxford University Press.*

³ Asztalos Andrea ebben az esetben pedig erre a forrásra/kutatásra hivatkozik: *Biasutti, M. (2010) Investigating Trainee Music Teachers' Beliefs on Musical Abilities and Learning: a Qualitative Study. Music Education Research, 12/1. pp. 47–69.*

⁴ Az esetről bővebben: <https://24.hu/szorakozas/2022/10/14/azsia-expressz-2022-kiraly-linda-himnusz-baki-belebetegedett/>

⁵ Az esetről bővebben: <https://www.forbes.com/sites/adriennegibbs/2018/02/20/national-anthem-allstar-game-fergie-apologizes-for-subpar-star-spangled-banner-nba/>

2. A kultúra napja

A *kultúra napja* című epizódban egy művészeti iskola kultúra napi fellépésére kalandozunk, ahol egy kisgyerekekből álló furulyakórus lép fel. A furulyatanárnő megharagszik Marcira, aki elrontja a dalt és ezáltal az egész fellépést.

Ennél az epizódnál a saját iskolai fellépéseim emlékeire gondoltam vissza. Ötödikes koromban Szlovéniába mentünk az iskolai kórossal egy fesztiválra, ahol az egyik dalban mezzoszoprán szólót énekeltem a magyar kórusok által untig énekelt *Kék ibolyácska* című dalban. Az egyik versszakot két másik kislánnyal énekeltük három szólamban és bár magabiztos énekes voltam, „elmászott” a hangom. Már a fellépés alatt is büntetett a tekintetével a kórusvezetőnk, én pedig a sírás határán énekeltem végig a többi darabot. Mikor a színpadról lejttem, odamentem a tanárnőhöz, aki leintett, hogy „majd később megbeszéljük.”, aztán a következő két napban alig szólt hozzám. Az eset rányomta a bélyegét a teljes szlovén útra, amire azóta is görcsbe rándult gyomorral gondolok vissza. Pár nappal azután, hogy hazaértünk a tanárnővel végül „megbeszéltük” a történeteket, de már nem tudom pontosan felidézni, mit mondott. Arra emlékszem, hogy nem nyugtatott meg, csak még kellemetlenebbül éreztem magam utána.

A kórusfellépéseknél mindig vannak gyenge láncszemek. Viszont mivel az Oscar-díjas magyar rövidfilm a *Mindenki* is az iskolai kórusok világát dolgozza fel, arra gondoltam, hogy egy másik csoportot választok. A hangszerek közül azért a furulyára esett a választásom, mivel többször szem és fültanúja voltam elrontott furulya fellépéseknek kisgyerekek részéről. Ráadásul a YouTube-on igazán nagy népszerűségnek örvendtek az elmúlt években az úgy nevezett „*shittyflute*” videók, milliós rajongótábort teremtve az elrontott furulyajáték műfajának.⁶

⁶ Ilyen videó pl. <https://www.youtube.com/watch?v=nF7lv1gfP1Q>

3. Tehetségkutató

Az ének-zenei tehetség kapcsán a 21. században úgy éreztem kihagyhatatlan terület a tévés tehetségkutatók világa. Ezek a műsorok, amellet, hogy népszerű énekeseket és zenészeket indítottak el a pályájukon, rengeteg *trash* és mulatságos pillanatot is szolgáltatottak a nézőknek. Érdekes adat, hogy az ilyen show-k a kezdeti, „válogató” adásokon hozzák a legnagyobb nézőszámokat, ugyanis sok néző kifejezetten a „tehetségtelenek” miatt szereti ezeket a műsorokat. A zsűritagok sokszor minősíthetetlen jelzőkkel illetik a versenyzőket és nagy etikai dilemmákat vet fel az a gyakorlat, amely során a szerkesztők többszörös előválogatás után válasszák ki azokat az embereket is, akik mikor a zsűri elé viszik álmaikat, kinevetést és megalázást kapnak cserébe. Kiemelt helyzet szokott lenni az ilyen adásokban az is, mikor a versenyző vagy annak hozzátartozói nem értenek egyet a zsűrivel. A *Tehetségkutató* című epizódban azt a pillanatot mutatom meg, amikor egy rosszul sikerült éneklést a versenyző visszanéz hónapok után a tévében otthon, a családjával.

4. Szózat

A forgatókönyv úgy záródik, mint egy iskolai ünnepség: a *Szózattal*. Korábban említettem, milyen nehéz elénekelni a Himnusz, de a Szózat még annál is sokkal nehezebb. Nem is szokták olyan sokan énekelni a tömegrendezvényeken, mint a *Himnusz*. Pedig ezek szép közösségi pillanatok lehetnének. Egy ilyen pillanatot próbálok teremteni a film utolsó epizódjában, amikor a magát nem jó énekesnek tartó fiatal nő felbuzdul a mögötte álló lelkes énekesen és ő is kiereszti a hangját. A jelenet zárómotívumaként pedig kilépünk a filmet addig jellemző, egyénekre fókuszált képekből és egy tömeget látunk, amelynek tagjai között vannak, akik tisztán énekelnek, vannak akik hamisan, de abban a pillanatban egy közös zenei élményt élnek át és megszületik a lelki és a zenei harmónia is.

Filmes referenciák

Az írás és a film előkészítése során több filmet is megnéztem, amikből ihletet merítettem. Az egyik ilyen a Richard Linklater által rendezett *Rocksuli* (2003) című film. Szomorúan konstatáltam, hogy ebben a filmben is csak az igazán nagy tehetségek vehettek részt a zenélésben, az osztály más tagjai pedig a közös rockbandájukban a hangszórók szállításáért vagy épp a szárazjégért feleltek. Fontos volt továbbá a már említett *Mindenki* című rövidfilm. Nagyon tetszett a *Toni Erdmann* (2016) című film énekjelenete is, ahol a főszereplő Whitney Houston *Greatest Love Of All* című számát énekli. Érdekes volt újraneézni a *Reszkessetek betörők 2.* (1992) és a *Bajos csajok* (2004) karácsonyi fellépés jeleneteit is. Üdítő volt látni az *Álljon meg a nászmenet* (1997) karaoke jelenetét, ahol Cameron Diaz bár szörnyen énekel, de mindenkit elbűvöl. Az *Igazából szerelem* (2003) iskolai karácsonyi ünnepsége kapcsán kissé hihetetlennek tűnt, hogy a szerelemtől ihletett kisfiú néhány hét alatt megtanult szuperül dobolni. A filmes referenciagyűjtés során meggyőződtem arról, mennyire központi és ikonikus jelenetekké tudnak válni a mások véleményére fittyet hányó éneklést bemutató képsorok, valamint milyen gyakori jelenettípus az iskolai ünnepség a népszerű filmekben.

A forgatás előkészítése

Miután megírtam a forgatókönyvet, költségvetést készítettem, ami alapján már egyértelművé vált, hogy maximum két jelenet leforgatására lesz lehetőségem a pályázat során. Bár később szívesen megcsinálnám *A kultúra napja* és a *Tehetségkutató* című epizódokat, egyértelmű volt számomra, hogy *A Himnuszról a Szózatig* című alkotásban a *Himnusz* és a *Szózat* fog szerepelni. A két jelenet között azonban nem egyenlően osztottam el az erőforrásokat. A *Himnusz*t sokkal klasszikusabb filmes nyelven akartam megcsinálni, a *Szózatot* pedig kísérletezőbben. Filmes szaknyelvben azt mondanánk, a *Himnusz* egy *low-budget*, a *Szózat* pedig egy *no budget* projekt volt.

A *Himnusz* előkészítése castinggal és helyszínereséssel indult. A casting során több magyar színésznő neve is felmerült a főszerepre, akik közül végül Oroszlán Szonjára esett választásunk, aki nagy öröömre elvállalta a szerepet. Nagyon szeretem Szonja alakítását a *Valami Amerika* című filmben, ami egy ikonikus színésznővé tette őt. Vizsgafilmben azonban ritkán láttam, bár nyitott az ilyesmire. A gyerek casting egy jóval nehezebb feladat volt. Itt ki szeretném emelni a Playground Casting segítségét. Az ügynökség vezetője, Orbán Andrea megengedte, hogy körbenézzünk az adatbázisukban, itt találtuk meg a két főszereplőt, Boero Andreát és Török Zsuzsannát.

A helyszíneresés során nagyon sok falba ütköztünk. Először budai és belvárosi iskolákat kerestem, hogy ne kelljen sokat utaznia a stábnak. A megkeresett iskolák azonban vagy zsigerből elutasítottak, vagy válaszra se méltattak. Végül a külvárosban kezdtünk nézelődni, ahol nagy öröömre a pestszentlőrinci Szent Lőrinc Katolikus Iskola befogadta a stábunkat.

A *Szózat* kapcsán már kiválasztottam a főszereplőket, mikor végül megtorpantam, mivel úgy éreztem a forgatókönyvben leírt jelenet nem úgy szól arról, amit mondani szeretnék, ahogy én szeretném. A rossz énekesre való hátrafordulásban egy fölényes gesztust éreztem, amit szerettem volna elkerülni. Ezért úgy döntöttem változtatok és egy kevésbé játékfilmes, inkább statikus képekben mozgó, kísérletibb megoldást keresek. Ráadásul több hangot szerettem volna hallani, mint kettő, így végül négy szereplő mellett döntöttem. A jelenet kapcsán az volt a jelszavam, hogy ez egy anti-musical. Nincs tánc, nincs szép ének, nincsenek látványos kameramozgások. A statikus beállításokat csak egy képben töröm meg, az általam „enumerációként” emlegetett beállításban, amikor a négy szereplő lassított felvételben közeledik az évváróra. A záró totál ötletét azonban meghagytam, mert mindenképpen ezzel a képpel szerettem volna befejezni a jelenetet. Ezt a képet egy igazi évvárón vettük fel.

Összegzés és kitekintés

Mikor kitaláltam a projektet, azt a célt tűztem ki magamnak, hogy tükröt tartsak a káros gyakorlatok elé az ének-zene oktatásban, valamint, hogy átlagosan éneklő embereket mutassak be zenés jelenetekben.

A filmjelenetek felvétele előtt kutatást végeztem. Hosszasan beszélgettem az énektanár édesanyámmal és egy kifejtős válaszokat igénylő kérdőívet készítettem, amit 14 énektanár töltött ki. Internetes fórumokon gyűjtöttem az ének-zene oktatásban szerzett rossz élményeket és terepmunkát végeztem ének órákon és ünnepségeken, hogy könnyebben el tudjam képzelni a jeleneteim légkörét.

Az elkészült videókat a jövőben szeretném bemutatni az ének-zene tanárképzésben vitaindítóként, a *Himnusz* című alkotást pedig nevezni rövidfilmes fesztiválokra. Szeretném továbbá folytatni a kutatást professzionálisabb kutatási módszerekkel és további filmjeleneteket forgatni a témában.

Forrásjegyzék

- Asztalos, Andrea (2017) *A zenei tehetségről alkotott ének-zene tanári nézetek kutatása*. EDUCATIO, 26 (1). pp. 129-136. ISSN 1216-3384

- Kerettanterv az általános iskola 1–4. évfolyamai számára - Ének-zene 1-4. évfolyam

Online elérés:

https://www.oktatas.hu/kozneveles/kerettantervek/2020_nat/kerettanterv_alt_isk_1_4_evf/

Letöltés dátuma: 2023. április 28.

- Balogh László: Iskolai tehetséggondozás, Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2004

- Czeizel Endre - Batta András: A zenei tehetség gyökerei, Arktisz / Mahler Marcell Tehetséggondozó Alapítvány, Budapest, 1992

- Egri Balassi Bálint Általános Iskola és Előkészítő Szakiskola Helyi Tanterv Ének-zene 1-4. évfolyam

Online elérés:

https://balassi-eger.hu/wp-content/uploads/docs/tantervek/alsos/enekzene_1-4_evf_helyi_tanterv.pdf

Letöltés dátuma: 2023. április 28.

- Paul Michel: Zenei képesség-zenei készség, Zeneműkiadó Vállalat, 1964

- Reddit Thread a közoktatásban diákként szerzett rossz élményekről:

https://www.reddit.com/r/hungary/comments/135etfw/milyen_komolyabb_dolgot_szajk%C3%B3ztak_bel%C3%A9d/

Letöltés dátuma: 2023. június 1.

Filmográfia

Álljon meg a nászmenet (1997)

Bajos csajok (2004)

Igazából szerelem (2003)

Mindenki (2016)

Reszkessetek betörők 2. (1992)

Rocksuli (2003)

Toni Erdmann (2016)